

Overlappende nettverk og det kontekstuelle fiendebildet under de norske «borgerkrigene»

HILDE ANDREA NYSETER

The article deals with the effect of overlapping social networks during the Norwegian “civil wars”, c. 1136-1240. Important questions posed are whether the parties were as fixed and the loyalty to the parties as increasing as claimed earlier. The main hypothesis in this article is that the line of enmity in this period was quite blurred. This comes as a result of comprehensive overlaps between the parties, where friendship- and family relationships crisscrossed the party lines. Thereby, the “enemies” appear to be more like contextual opponents rather than categorical enemies. “True” enmity seems only to be found on a constructed or individual level. The networks functioned as a buffer in the conflicts. The activation of these had a great impact by reducing the losses of lives, especially through the granting of mercy. Therefore, the overlapping social networks served as a conflict reducing mechanism during the period.

Innledning

I 1181, under den kanskje mest konfliktfylte delen av de norske «borgerkrigene», møttes kongene Magnus Erlingsson og Sverre Sigurdsson til forhandling på Brattøra ved Nidaros. Episoden som ifølge *Sverresoga* deretter utspant seg, vil sette rammene for den videre diskusjonen: Mens kongene talte sammen, rodde Magnus’ menn opp elva. Etter dem kom Sverres menn, som brakte med seg – ikke våpen – men øl fra byen. Sammen satte de seg ned, drakk og prata, for «[...] enda dei var i to flokkar, så var dei mange skyldfolk og mågar eller hadde vori vener i gamle dagar».¹ Ikke lenge etter var forliksmøtet avslutta, og mennene sloss med hverandre på vegne av sine ledere. Denne hendelsen er et utmerket eksempel på et kontekstuellet fiendebilde. Episoden på Brattøra viser tydelig hvordan «fiendskap» var relativt, avhengig av omstendighetene. Mennene på Brattøra kunne feste sammen den ene dagen og slåss den

¹ *Sverris saga*, kap. 60: «Menn Magnúss konungs høfðu róit nokkurum skútum upp á ána, en Birkibeinar gengu ofan í mót þeim ok létu bera mungát ofan ór bænum. Settusk allir saman út á Brøttueyri, drukku ar ok töludusk við, þó at þeir væri í tvennum flokkum. Þá váaru þeir margir frændr eða mágar eða høfðu fyrr verit vinir.»

neste fordi det i liten grad fantes noen distinkte «andre» i konflikten mellom dem. Dette åpna for interaksjon mellom partene i situasjonene utenom de konkrete kampene.

Hovedfokuset i denne artikkelen vil ligge på fire elementer, som på ulike måter kan bidra til å kaste lys over det kontekstuelle versus det kategoriske fiendebildet i perioden: Gridgivingspraksisen under væpna konflikt, skiftende allianser, det konstruerte fiendebildet i fraksjonsledernes kamptaler samt personlige hevnmotiver. Aktørenes individuelle manøvreringsrom versus fraksjonsledernes monopol vil være viktige faktorer i denne diskusjonen, og vil diskuteres fortløpende underveis. Artikkelen bygger altså på en hypotese om at partene på Brattøra i 1181 og i andre konflikter i perioden først og fremst opptrådte som kontekstuelle motstandere i kamp, og at det i mindre grad fantes et stivna fiendskap utenom dette. Videre er hypotesen at det kontekstuelle elementet ved fiendebildet kan kobles til de mange overlappende nettverka på tvers av motstridende fraksjoner, der venner, frender og måger ofte befant seg på hver sin side i konfliktene, og dermed kunne fungere som en konfliktdeppende buffer i disse.

I Norge har perioden kalt «borgerkrigstida» (ca. 1136–1240), tradisjonelt blitt oppfatta som en fase med fastere og mer permanente partidannelser i maktkampene, der lojaliteten til partiene ble større, og bitterheten mellom partene var økende. Dette skal ha ført til en langvarig og blodig krigføring.² Man har i forskningslitteraturen blant annet diskutert skillet mellom kongene Magnus Erlingssons og Sverre Sigurds-sons kongedømme, den ideologiske utviklinga i perioden, kirkens rolle i samfunnet og i konfliktene, og så videre. Uansett tematikk bærer historiografien i stor grad preg av å beskrive et bilde der klare parter var i konflikt med hverandre. Det kan imidlertid være grunn til å sette spørsmålsteget ved en periodeforståelse der faste partidannelser og klare fronter står sentralt. Betydninga av personlige relasjoner og påvirkninga fra de sosiale nettverka på konfliktene har i minimal grad vært gjenstand for diskusjon tidligere.³ En slik diskusjon kan bidra til å modifisere forståelsen av perioden. Denne artikkelen vil derfor diskutere kontekstuelle fiendebilder under den norske «borgerkrigstida», basert på en rekke hendelser gjengitt i de norske kongesagaene *Morkinskinna*, *Heimskringla*, *Sverresoga* og *Sagaen om baglere og birkebeinere*.

² Se f.eks. Bagge 1986: 165; 1999: 300–303; Moseng et al. 1999: 111.

³ Jón Viðar Sigurðsson kommer i noen grad inn på tematikken i sin bok *Den vennlige vikingen* (2010).

Et rom til å manøvrere? Om gridgiving og aktivering av nettverk i konflikt

Hendelsen på Brattøra, som ble sitert innledningsvis, er helt i tråd med hvordan interne konflikter kan foregå også i moderne tid. Dette fremkommer for eksempel av sosialantropologen Henrik Vighs (1999: 143–145, 149–150) studier av «borgerkrigen» i Guinea-Bissau. I hans intervjuer med partene omtales konflikten som en «broderlig krig», hvor de interne partene uten utfordring kunne omgås og dele måltider utenom kampene. Vighs funn minner oss på at ikke alt lar seg plassere i klare kategorier: Krig eller fred. Venn eller fiende. Det kan med bakgrunn i dette være aktuelt å stille spørsmål om hvorvidt det synes enkelt å kategorisere i faste partier, og hvorvidt fiendskap var en sentral del av konfliktene i perioden. Faktorer som peker i retning av manglende fiendskap og uklare skillelinjer, har foreløpig blitt tillagt liten vekt i historiografien. I møte med gridgivingspraksisen som gjengis i de norske kongesagaene, tegnes det et annet bilde – av nettopp en «broderlig krig», med svært uklare fiendebilder.

I sagamaterialet som dekker konfliktene i perioden fra Haraldssonenes samkongedømme fra 1136 (1142) og fram til og med ribbungpartiets oppløsning i 1227, blir vi gjentatte ganger presentert for situasjoner der tilstedeværende aktører ba om grid på vegne av sine frender og venner. Disse gridforespørlene signaliserer at det fantes et manøvreringsrom som gjorde at de overlappende nettverk kunne aktiveres i konflikter. Det følgende kapitlet vil på ulike måter undersøke tilstedeværelsen og mulighetene som lå i et slikt rom til å manøvrere.

Et interessant eksempel på nettverksoverlapping finner vi i forbindelse med at Sigurd på Rør i 1159 fikk grid via en mann fra motstanderpartiet, nemlig Gregorius Dagsson: «[...] Sigurd var stundom hjemme på Rør. Gregorius hadde fått grid for ham av Inge, så han skulle få ha alle eiendommene sine, for Gregorius og Sigurd var nære frender [*náfrændr*]» (*Håkon Herdebreis saga*, kap. 11). Det er tydelig hvordan Gregorius – kong Inge Krokryggs mest betrodde mann – kunne tjene som et overlappende ledd i nettverket til kongen og til Sigurd, en overlapping som kunne aktiveres ved behov. Det er verdt å dvele ved hvordan sagaen forteller at Gregorius og Sigurd var *nære* frender. Dette kan peke i retning av at frendskapet ikke i seg selv var viktig for gridgivinga om den var for perifer.

Jón Viðar Sigurðsson (2010: 21; 1999: 142–143) understreker i sin bok om vennskap i Norge og på Island i middelalderen hvordan slektskap i seg selv ikke nødvendigvis var et sikkerhetsnett, men at frendskapet ble forsterka med vennskapsinngåelse. Han begrunner dette ved å vise til at det norske samfunnet i perioden var bilateralt. Bare helsøsken var dermed del av eksakt samme slektsgruppering. Dette førte til at frendskap ikke tjente som den viktigste sosiale relasjonstypen, i hvert fall

ikke ut over relasjonen mellom foreldre og helsøsken. Det er dermed sannsynlig at Gregorius og Sigurd på Rør ikke bare var nære slektninger, men også venner. Vi ser hvordan Gregorius i dette tilfellet tjente som overlapping mellom Sigurd på Rør og kong Inge Sigurdsson, ved at han sto i slekts- og trolig venns-kapsrelasjon til den ene parten, og i en undersått-, men også venns-kapsrelasjon til den andre. Forskjellen på venn og fiende framstår her som høyst relativ, og skillelinja mellom partiene som åpen. Vi ser her tydelig hvordan slektskap eller vennskap var det viktigste i *denne* konteksten, og hvordan overlapping mellom partene kunne aktiveres og fungere konfliktbegrensende, ved at slike overlappinger direkte kunne begrense potensielle tapstall.

Et annet godt eksempel på hvordan overlappende nettverk kunne aktiviseres i konflikt, fant ifølge *Sagaen om baglere og birkebeinere* (kap. 29) sted under baglernes beleiring av birkebeinerne i borgen i Bergen i 1207. Ved det første tilfellet opptådte erkebiskop Tore som meklingsmann mellom partene. Erkebiskopens mål med å bidra til å løse konflikten kan ha vært flere – og både være et uttrykk for et kristent fredsideal, men også å redde birkebeinerne (ikke minst kongssønnen Håkon Håkonsson) ut ifra mer personlige relasjoner og preferanser. Som erkebiskop er det klart at Tore må ha stått i en særstilling hva angår å ta kontakt med, og å bli respektert av, innbyggerne i sitt erkebispedømme. Tilnærminga til nettverk blir derfor en litt annen i tilfellet med erkebiskopen. Erkebiskopen må ha hatt en grunnleggende tyngde i kraft av sin embetsmessige rolle, som han kunne utnytte som innfallspori i forbindelse med konfliktløsning. Likevel må det understrekes at erkebiskopene og biskopene gjerne hadde store nettverk av privat karakter.⁴

Det interessante med den første beleiringa i 1207 er at det ble framforhandla et midlertidig forlik (*sáttmáli*) og satt grid mellom partene, i påvente av at baglerkongen Filippus Simonsson skulle ankomme byen. Forhandlingene førte til en stans i den væpna konflikten. Dette ble videreført etter at Filippus ankom byen, og erkebiskopen hadde lagt fram forliket for ham. Det framstår som svært lite sannsynlig at baglerkongen Filippus ville gått direkte mot erkebiskopens autoritet og dermed også hans forlikforslag. Effekten av erkebiskop Tores bidrag var altså at våpenhvilen han forhandla fram både sparte liv umiddelbart, men trolig også at den satte stort press på Filippus med tanke på å la birkebeinerne få endelig grid. At kong Filippus ga birkebeinerne grid både for sitt liv og for sitt gods kan være et uttrykk nettopp for erkebiskopens tilstedeværelse. Dette kan synes raust, da det vanligste ved beleiring synes å ha vært at den overgivende part fikk grid kun for liv og lemmer. Hendelsen er altså

⁴ Et utmerket eksempel på dette er erkebiskop Øystein Erlendsson, som skal ha vært bundet til de fleste stormenn i Trøndelag gjennom slektskap og vennskap, og som fikk drevet igjennom sine kampsaker med hjelp fra slekt og venner, se *Magnus Erlingssons saga*, kap. 16.

utypisk sett i forhold til andre beleirings situasjoner nevnt i de norske kongesagaene.⁵ Sagaen uttrykker da også baglernes misnøye med at birkebeinerne fikk med seg godset sitt (*Sagaen om baglere og birkebeinere*, kap. 30).

Borgen i Bergen ble beleira en andre gang høsten 1207. De innesperra birkebeinerne kunne denne gangen lite annet gjøre enn å forsøke å holde borgen eller overgi seg. Etter først å ha avvist grid, kontakta birkebeinerlederen Dagfinn Bonde etter hvert sin baglerfrende Gyrd Skjalge. Dagfinn søkte Gyrd's hjelp til å fremforhandle en avtale om grid hos baglerkongen Filippus Simonsson, som ved dette tilfellet var til stede under beleiringa. «Dagfinn lot da fire ned i et tau guttungen Håkon, sønn til kong Håkon Sverresson, og bad dem gi grid til ham. Samtidig lot han gå ned et prektig sverd som han sendte mågen sin, Gyrd Skjalge. Gyrd tok imot begge deler, både gutten og sverdet: «Gå til kongen», sa Dagfinn, 'og prøv om du kan få grid for oss.'» (*Sagaen om baglere og birkebeinere*, kap. 33). I dette eksemplet understrekes frendskapskapen mellom Dagfinn og Gyrd helt konkret i sagateksten. Vi ser hvordan Dagfinn Bonde aktiverte sitt nettverk, representert ved overlappinga Gyrd Skjalge, for å påvirke motstanderpartiet, under kontroll av kong Filippus. Hendelsene synliggjør hvordan fiendebildet mellom partene må ha vært høyst uklart. For det første ser vi hvordan frendene Dagfinn og Gyrd befant seg på hver sin side i konflikten, og for det andre hvordan denne overlappinga mellom partene potensielt sett kunne bidra konfliktdempende. Under selve beleiringsframstøtet må vi anta at konteksten tilsa at de var motstandere i kamp, men så snart situasjonen hadde roet seg, var situasjonen brått en annen, og det var frendskapskapen mellom dem som fikk betydning.

I forbindelse med den andre beleiringa av borgen i Bergen er det tydelig hvordan nettverks-overlappinga mellom partene spilte en helt sentral rolle for gridgivinga. Dette er spesielt interessant fordi det var andre gang på kort tid at baglerne hadde beleira borgen. Borgen hadde blitt brutt ned i forbindelse med første beleiring, og ble deretter bygget opp igjen. Det kan derfor virke rimelig å anta at baglerkongen Filippus ville vært mindre villig til å gi grid ved beleiring nummer to, og at aktiveringa av overlappende nettverk dermed fikk enda større betydning. Det er trolig at den kontaktflaten som ble skapt via det overlappende leddet Gyrd Skjalge derfor var av avgjørende betydning for å begrense konflikten.

Under den andre beleiringa av borgen i Bergen i 1207 ser det ut til at gridgivinga ikke nødvendigvis var noe en fraksjonsleder hadde fullt monopol på. Situasjonen skapte ifølge sagaen uenighet i baglerflokket. I stedet ser det ut til at kong Filippus

⁵ Dette ser vi i forbindelse med de to beleiringene av borgen i Nidaros i 1188 og 1197 og i forbindelse med den andre beleiringa av borgen i Bergen i 1207, der mennene måtte forlate borgene uten sitt gods, og som oftest også uten sine våpen, se *Sverresoga*, kap. 108, 137; *Sagaen om baglere og birkebeinere*, kap. 33.

måtte diskutere mulighetene med sine menn i flere runder, før han til slutt gikk med på Gyrd Skjalges forespørsel. Først etter overtalelse fra både Gyrd og bagleren Arnbjørn Jonsson ba kong Filippus sine hærmenn direkte om å innvilge birkebeinerne grid, med henvisning til at det var lite ærefullt å drepe så få menn (*Sagaen om baglere og birkebeinere*, kap. 33).

Konflikten om gridgivinga i 1207 kan fortelle noe om at det kanskje fantes enkeltpersoner blant baglerne som hadde personlige fiender i motstanderflokkene, og dermed ikke ønska å innvilge alle birkebeinerne grid. En annen mulighet er at de ikke hadde relasjoner til individuelle aktører blant birkebeinerne i det hele tatt, og at de av for eksempel økonomiske motiver heller ønska å dra ut konflikten til birkebeinerne måtte overgi seg til dårligere vilkår. I forbindelse med hendelsen ser vi altså hvordan gridgivinga kunne være en forhandlingssak mellom fraksjonslederen og hans menn.⁶

Et interessant uttrykk for de overlappende nettverkas betydning, og for en potensiell mangel på fullt monopol, er hendelsene der det i kildene beskrives hvordan andre tilstedeværende – «vanlige» menn – sørger for grid til sine frender og venner. Grid på bakgrunn av frendskap og vennskap omtales i forbindelse med både ikke-navngitte og navngitte personer. Det sistnevnte har vi tidligere sett et eksempel på i tilfellet med Gregorius Dagsson og Sigurd på Rør, og Dagfinn Bonde og Gyrd Skjalge. I sagamaterialet opptrer det jevnlig også situasjoner der det fortelles hvordan grid ble tilbudt eller gitt til noen (og underforstått ikke til alle). Vi ser dette for eksempel i forbindelse med slaget ved Fimreite i 1184,⁷ og i forbindelse med slaget på Strindfjorden i 1199.⁸ Her ga henholdsvis lendmenn, skipshøvdinger og sveithøvd-

⁶ Tilsvarende diskusjon om gridet finner vi også i forbindelse Sverre Sigurdssons beleiring av Berget i Tunsberg 1201/02. Ifølge *Sverresoga* (kap. 179) søkte baglerne til slutt grid av birkebeinerne, og Sverre ba etter sigende om hærmennenes råd. Sagaen gjengir birkebeinerne motstand mot å gi grid, men kong Sverre tok likevel ikke hensyn til sine menns motstand. I stedet tilbakeviste kongen innvendingene med at han hadde mista både sin bror og andre frender, men likevel var villig til å gi grid for Guds skyld. Scenen fra *Sverresoga* har et klart ideologisk preg, og føyer seg inn i sagaens framstillinger av kong Sverre som en nådig konge, som viste miskunn overfor sine motstandere. Hendelsen er likevel interessant. Uavhengig av sagaforfatterens sterke idealisering av Sverre i forbindelse med denne hendelsen, kan det likevel virke sannsynlig at episoder der gridet ble drøfta med hærmennene var en allmenn realitet, og at fraksjonslederne i større eller mindre grad lot seg påvirke av sine menn i etterkant av at motstandere var overmannet. Det at det fantes et rom for diskusjon om gridgivinga, forteller noe om hvorvidt fraksjonslederne reelt sett hadde full kontroll på denne. De ulike situasjonene der gridgivinga diskuteres, ser ut til direkte å motbeviser noe reelt monopol.

⁷ *Sverris saga*, kap. 93: «Allir fengir þeir grid er náðu konungs fundi. Skipstjóramenn Sverris konungs gáfu grid frændum sínum ok vinum».

inger ifølge *Sverresoga* grid på vegne av sine venner og frender, uten nærmere spesifisering av hvem dette gjaldt.

Også *Sagaen om baglere og birkebeinere* (kap. 29) forteller om grid gitt av andre enn fraksjonslederne. Bagleren Nikolas av Lista ga grid til birkebeinerne Olav Smørmage og Olav Jørundsbror under en kamp til sjøs i 1207 (begge Olav-ene ble riktignok deretter drept av hærmennene). Alle disse eksemplene forteller oss at det ikke kan ha vært helt uvanlig at andre enn fraksjonslederne ga grid, og at slik personlig grid ble retta spesifikt mot eget nettverk. Situasjonene der det fortelles at grid ble gitt til utvalgte personer, ikke-navngitte eller navngitte, strekker seg i tid og rom over store deler av perioden og sagamaterialet. Det er helt tydelig at medlemmer av motstanderpartiet ikke var kategoriske fiender, men heller motstandere i en gitt kontekst – under de væpna kampene, men ikke nødvendigvis etterpå. Dette taler for at det å gi eller be om grid for frender eller venner var allment akseptert, eller i det minst ikke uvanlig i perioden diskutert her, og dessuten at dette var en praksis sagaenes lesere kunne kjenne seg igjen i.

Eksemplene i dette kapitlet viser at fraksjonslederne knapt kan ha hatt fullt monopol over gridgivinga, og at det tvert imot fantes et manøvreringsrom også for andre til å gi grid. Vi kan ane et spenningsfelt mellom fraksjonsledernes syn på gridgiving versus deres menns syn på dette. Der fraksjonslederne synes å ha gitt enten allment grid, grid på bønn fra sine menn eller grid som følge av tilsynelatende strategiske overveielser, ser vi at kongens menn ga grid etter sine egne preferanser. Dette viser at partene knapt kan ha befunnet seg i et stivna fiendskap til hverandre, ei heller kan bitterheten mellom partene ha vært så omfattende som tidligere hevda. Vi ser igjen at det fantes et manøvreringsrom for å komme venner og frender til unnsetning under væpna konflikt. Måten dette manøvreringsrommet ble utnytta på, signaliserer at menn tilhørende ulike fraksjoner rett nok var motstandere i en gitt kontekst – under direkte, væpna kamper. Det gir i mindre grad mening å diskutere noe egentlig fiendskap mellom menn basert på partitilhørighet.

Ved noen ytterst få tilfeller gjengitt i de norske kongesagaene ser det ut til at løsepenger hadde betydning for at noen utvalgte personer fikk grid. Bruken av løsepenger omtales imidlertid så sjelden at dette ser ut til å ha vært et uvanlig fenomen. Fenomenet kan ha vært mer utbredt, men det er sannsynlig at dette da hadde vært mer omtalt i materialet (Taylor 2016: 224–226). Det er derfor liten grunn til å anta at økonomiske motiver var et utbredt motiv for å gi grid. Fraksjonslederen som i ett tilfelle ga grid mot løsepenger, var Erling Skakke. Erling Skakke framstilles

⁸ *Sverris saga*, kap. 159: «En er liðit kom í boëinn upp þá reyndisk þat at sveitarhøfðingar høfðu gefit grid Bøglum, frændum sínum ok vinum».

i forskningslitteraturen som en mann som ikke hadde for vane å opptre med overbærenhet mot sine slagne motstandere. Snarere framstilles han i sin behandling av dem som brutal og kompromissløs. Tilsynelatende kunne økonomiske motiver likevel bryte denne kompromissløsheten. Symptomatisk nok hadde trolig nettverks-overlapping betydning også i de tilfellene løsepenger faktisk blir omtalt. De som ble spart av Erling Skakke, ble ifølge *Magnus Erlingssons saga* (kap. 7) spart fordi stormennene fra Erlings parti lovte penger for sine slagne motstandere og tok dem i sin varetekt. Siden dette synes å ha gjeldt et relativt begrensa antall menn, er det ikke usannsynlig at de aktuelle kandidatene var venner eller slektninger/frender av stormennene på Erlings side, og at de uten slikt nettverk, ble drept.

At frendskap ikke alltid var en sikker grunn for å få grid, ser vi imidlertid i forbindelse med at Harald Gudbrandsson ble spart av kong Sverre Sigurdsson etter å ha blitt fanga ved Hamar i 1177. Harald omtales som Sverres frende. Han var ifølge *Sverresoga* (kap. 22) noe i skyld med kongen, men det var likevel Sverres menn som ba om at han skulle få grid. Den avgjørende årsaken til at han til slutt ble spart, ser ut til å ha vært at Harald betalte løsepenger for seg selv. Her var altså ikke frenderelasjonen til kongen selv sterk nok, og eksemplet styrker Jón Viðar Sigurðssons (1999: 142–143) antakelse om at perifert slekt- eller frendskap hadde begrensa betydning i samfunnet. Det synes dermed sannsynlig at overlappende nettverk hadde påvirkningskraft her, at det var relasjoner mellom Sverres menn og Harald som var grunnen til at de ba kongen om grid for ham, og at dette spilte en rolle i tillegg til et økonomisk motiv.

Både tilfellet der Erling Skakkes menn ba for sine motstandere, og der kong Sverres menn ba for Harald Gudbrandsson, signaliserer noe om uklare skiller og manglende stivna fiendskap mellom partene. Motparten framstår her ikke som «de andre», men som menn de kunne identifisere seg med, menn de trolig hadde relasjoner til, og som de var villige til å be sine fraksjonsledere om å spare. Dette signaliserer igjen hvordan grensa mellom medlemmer av ulike partier var svært flytende og styrt av kontekst. I de to diskuterte tilfellene ser det ut til at fraksjonslederne hevda monopol over gridgivinga. Likevel viser hendelsene tydelig hvordan det fantes et manøvreringsrom for deres menn – et rom for diskusjon, en mulighet for å bli hørt, og med et relasjonelt motiv like sterkt som et økonomisk.

Vi har i dette kapitlet sett hvilken rolle den omfattende nettverksoverlappinga spilte i forbindelse med å innvilge grid til slagne menn fra motstanderpartiet. Enkelt personer hadde påvirkningskraft i møte med sine ledere, men spilte også en rolle når de innvilga grid direkte til sine frender og venner. Overlappingene mellom partene skapte en kontaktflate mellom partiene, en kontaktflate som kunne utnyttas

under forhandling, kollektivt så vel som individuelt. Fraksjonslederne hadde ikke full kontroll over gridgivinga, men måtte i større eller mindre grad bøye av for sine menns ønsker. Det er tydelig hvordan det fantes rom for å manøvrere også for andre – en mulighet for å sørge for «sine». Tilstedeværelsen av et slikt manøvreringsrom er viktig. Det var dette manøvreringsrommet som muliggjorde aktivering av de overlappende nettverka i konfliktene. Det er grunn til å anta at dette fungerte selvforsterkende – i en kultur der nettverksoverlappingene var omfattende, er det sannsynlig at dette førte til et sosialt press på de militære lederne for å spare menn hos motparten. Ved å innvilge dette kan man anta at det ble skapt en forventning om en mulighet for et manøvreringsrom – en forventning som igjen kan ha ført til ytterligere press mot lederne.

Skiftende allianser som uttrykk for et uklart fiendebilde. Om nettverkas betydning ved partioverganger

Vi har tidligere sett hvordan nettverk bestående av nære slektninger og venner befant seg på ulike sider i konfliktene, og hvordan dette førte til et uklart fiendebilde. Partioverganger fra og til ulike partier er en annen type hendelser som kan bidra til å fortelle noe om fiendebildet i perioden. Dersom bitterheten mellom partiene var økende og lojaliteten sterkere, og partiformasjonene ble klarere i løpet av perioden, vil tilstedeværelsen og omfanget av slike skifter være et viktig motargument. De kan både fortelle noe om konfliktlinjene og om hvor åpne eller lukka partiene fortonte seg. Det følgende underkapitlet vil gi et inntrykk av hvordan nettverka påvirka også skiftende partitilhørighet.

Et svært illustrerende eksempel på familiemedlemmer som sto på ulike sider, finner vi i kongesagaenes omtale av lendmannen Hallkjell Huk. Hallkjell, hans sønner og deres relasjon til de norske kongene og tronpretendentene (se figur 1) omtales gjentatte ganger i sagaene. Hallkjell tilhørte Blindheimætten, en mektig stormannssett med base i Sunnmøre (Bratsberg 2017). Han var kong Harald Gille Magnussons (1130–1136) støttespiller, én av de mennene som førte med seg Harald fra Hebridene (Suderøyene) til Norge, og fikk ham hylla som norsk konge. Siden støtta Hallkjell Haralds to sønner, kong Øystein Haraldsson (1142–1157) og kong Sigurd Munn Haraldsson (1136–1155). Hallkjells egne sønner, Simon og Jon, ble begge gift med døtre av kong Harald, og de støtta begge sine svogere, Haraldssønnene Øystein og Sigurd.

Figur 1: Illustrasjonen viser slektskapsforholda mellom Harald Gilles sønner og Hallkjell Huk.

Kong Øystein og kong Sigurd vendte seg i 1155 mot sin tredje bror, kong Inge «Krokrygg» Haraldsson (1136–1161). Samme år ble Sigurd drept. Hallkjellssønnene skifta parti, og begynte i stedet å støtte Inge, mens faren Hallkjell ble værende hos Øystein: «Hallkjell Huk var der [hos Øystein], men begge sønnene hans, Simon og Jon, var hos Inge.» (*Haraldssønnes saga*, kap. 31) Simon Hallkjellsson beordra i 1157 kong Øystein drept, etter at sistnevnte ble fanga på flukt fra kong Inges krigere. Ifølge både *Morkinskinna*⁹ og *Haraldssønnes saga*¹⁰ ble dette verket sterkt lasta – trolig på grunn av deres tidligere langvarige vennskap. Simon ble etter dette værende hos kong Inge, og siden med Inges etterfølger, Magnus Erlingsson. Broren Jon ser derimot ut til å ha skifta side igjen, denne gangen til Sigurd Munns umyndige sønn, Sigurd «Markusfostre» Sigurdsson (*Magnus Erlingssons saga*: kap. 18).

I tilfellet med Hallkjell Huk ser vi hvordan helt nære familiemedlemmer støtta ulike fraksjoner, med gjentatte sideskifter, hvor de tidvis støtta hverandres «fiender». Vi kan her ane fleksibiliteten i partiene, og spørre oss hvor mye tilhørighet til en gitt fraksjon egentlig betydde i det daglige liv. Dette eksemplet taler for at slektskap ikke var sentralt i konfliktlinjene blant eliten, men at alle slags sosiale relasjoner gikk på kryss og tvers av partiformasjonene. Det er dermed grunn til å spørre seg hvor klare partiskillene og partiljaliteten faktisk var. Dette gir igjen grunnlag for å spørre seg hvem som egentlig definerte «fiendebildet» i perioden.

En annen interessant episode finner vi i forbindelse med at opprørspartiet kuvlungene i 1188 angrep birkebeinerne i borgen Zion i Nidaros. Ifølge *Sverresoga* (kap. 108) fanga kuvlungene kong Sverres morbror Nikolas Sultan, og benytta ham som pressmiddel. Slik forsøkte de å få birkebeinerlederen Torstein Kugad til å ta imot grid for seg selv og de andre birkebeinerne, mot at de samtidig oppga borgen

⁹ *Morkinskinna*, kap. 100; *Morkinskinna*, II: 109: «Símun skalpr var it mesta óþokkaðr av verki þessu af alþýðu. Svá segir Einarr Skúlason: Mun, sás mordði vandísk |Margillr ok sveik stilli, |Sið af slikum rjóðum |Símun skalpr of hjalpdask».

¹⁰ *Haraldssona saga*, kap. 32: «Símun skalpr var it mesta óþokkaðr av verki þessu, ok var þat alþýðumál [...]».

og motstanden mot kuvlungene. Torstein lot seg overtale, og fikk ifølge sagaen grid både for sitt liv og sitt gods, mens de andre birkebeinerne kun fikk beholde livet. Torstein Kugad forble tilsynelatende i kong Sverres tjeneste etter dette.

Selv om slektskap som tidligere argumentert for ikke nødvendigvis var så betydningsfullt i samfunnet i denne perioden, kan vi tidligere i *Sverresoga* (kap. 97) se at morbroren Nikolas trolig sto Sverre nær – han befant seg tilsynelatende i kongens innerste krets i etterkant av Magnus' Erlingssons fall i 1184. Borgen var ifølge sagaen i utgangspunktet godt bevokta, og mange av Sverres klenodier skal ha blitt tapt da den ble oppgitt (*Sverresoga*, kap. 108). Hendelsen signaliserer dermed en pragmatisk holdning hos kongen til at hans menn tok imot grid av motstanderen, i det minste en holdning der dette kunne aksepteres som en løsning på det dilemmaet Torstein var stilt overfor.

Torstein Kugads seinere overgang til baglerne var imidlertid ikke like populær hos kong Sverre, slik vi ser da Torstein omtales i sagaen høsten 1198. Torstein framstilles der som høvding i baglerhæren, med styre over eget skip, altså hadde han trolig beholdt samme sosiale rang som hos kong Sverre. *Sverresoga* forteller at Torstein lot skipet gå på et skjær og benytta anledningen til å rømme fra baglerne, i likhet med en rekke andre. Torstein oppnådde å få grid fra det som framstilles som en noe motvillig Sverre, ved å la den framtreddende birkebeineren Gunnar Grynback tale hans sak overfor kongen. Vi ser her at Torstein kunne aktivere sitt nettverk for å overtale kongen, der Gunnar Grynback tjente som overlappingen mellom Torstein selv og kongen. Torsteins møte med Sverre gjengis i sagaen som en oppvisning i underkastelse, hvor Torstein trygla om grid, mens hans tidligere birkebeinerkamerater ønska ham hengt. De framstilles med et hevsnønske, som trolig må ha basert seg på en oppfatning av Torstein som en sviker. Grid ble likevel gitt, og Torstein Kugad fikk ifølge sagaen igjen en sentral plass i birkebeinerflokket, hvor han fortalte om skikk og bruk blant baglerne (*Sverresoga*, kap. 152–153). For kong Sverre ser altså ikke behovet for å straffe Torstein for hans tidligere partiskifte ut til å ha vært viktig nok grunn til å drepe ham. I stedet ser vi hvordan en pragmatisk tilnærming her fikk betydning – Torstein satt med viktig informasjon om kong Sverres motstanderparti.¹¹

Både nettverkas betydning for partiovergangene, og pragmatikken knytta til dem, forteller noe om at skillet mellom partiene i perioden ikke var særlig skarpt. Her ser vi tydelig hvordan relasjoner strakte seg på kryss og tvers av motstridende fraksjoner. Igjen ser vi at partitilhørighet framstår som et spørsmål om pragmatikk,

¹¹ Torstein Kugad minner om Jon Hallkjellsson, som med sine sønner skifta parti fra Magnus Erlingsson og til kong Sverre gjentatte ganger. Tredje gang stilte Sverre seg ifølge sagaen sterkt tvilende til igjen å inkludere dem i sin flokk – med god grunn, for kort tid etterpå skifta de igjen parti, se *Sverresoga*, kap. 78.

formet av blant annet nettverksrelasjoner. Fiendskap framstår som et høyst kontekstuelet konsept, ikke som en stivna situasjon mellom klart definerte parter.

Hvor fantes egentlig fienden? På sporet av «fiendebilder»

I forrige kapittel ble det diskutert en rekke situasjoner der «fiendebildet» mellom motstanderne synes høyst kontekstuelet, og hvor vennskap og frendskap gikk på tvers av partiene, slik som i det innledende eksemplet med kongsmennenes drikkelag på Brattøra. Dette er selvsagt ikke hele bildet av konfliktsituasjonene og relasjonene mellom de ulike partiene. Spørsmålet blir dermed i hvilke situasjoner en kan finne tydeligere uttrykk for «fiendskap». Gjennom den religiøse utviklinga på 1100-tallet er det klart at den kristne religionen, som i aller høyeste grad opererte med et skarpt fiendebilde, fikk visse ideologiske implikasjoner i Norge. Det er også klart at det skjedde et skifte knytta til kongsideologi gjennom kroninga av Magnus Erlingsson i 1163. De ideologiske forskjellene mellom Magnus og Erling Skakke og birkebeinerne blir i kildene – i hvert fall i teorien – presentert gjennom et eksplisitt fremsatt fiendebilde mellom partene. Spørsmålet blir da om dette var like klart i praksis og gjennom handling. I de norske kongesagaene er det to ting som skiller seg ut angående «fiendskap» og «fiendebilder»: kongenes kamptaler og ønsker om personlig hevn.

Slik det blir framstilt i sagaene, forsøkte kongene før kamp jevnlig å sette begrensninger på gridgivinga og å hevde sitt monopol over denne. Samtidig forsøkte de å øke sine menns kampvilje ved å bygge opp under deres hevnbehov. I sagalitteraturen kommer dette særlig til uttrykk gjennom fraksjonslederens kamptaler. Spesielt tydelig er dette i kong Magnus Erlingssons gjentatte påbud om at ingen av motstanderne skulle få grid, som i dette eksemplet før slaget ved Nordnes i 1181:

La oss no vere minnuge og hugse på døden til dei skyldfolka våre som birkebeinarane har slegi i hel, og dei skeivferdene vi har fått for dei. No tykkjest det laga vent til at dei skal få av oss slik medferd som dei har venta på ... Og ikkje har vi fått hemn for dei gjæve skyldfolka våre, om vi så drep dei alle i hop; men lastelaust kan vi gjere det, – ingen av mennene mine må vere så djerv at han gjev nokon av dei nåde [grid]. (*Sverresoga*, kap. 53)

Vi ser her hvordan kong Magnus' kamptale i *Sverresoga* gjengis med klare fiendebilder, stikk i strid med den *praksisen* sagaforfatteren gjengir fra Brattøra samme år. Fordi kong Magnus tapte slaget ved Nordnes, og også andre slag der han i forkant skal ha holdt tilsvarende kamptaler, er det vanskelig å si noe om samsvar mellom teori og praksis. Det forblir derfor et åpent spørsmål hvorvidt Magnus' vilje til å gi grid

faktisk *var* så begrensa som det kan se ut til av hans kamptaler eller andre henvisninger i sagamaterialet. I praksis er det likevel klart at kong Magnus' manglende vilje til å gi grid ikke var ubøyelig, slik vi kan se før slaget på Ilevollene i 1180. Her forteller sagaen at kongen regelrett lot seg presse av sine menn til å gi grid til bonden Avle, et press som skyldtes overlappende nettverk mellom partene:

Dei tok en bonde som heitte Avle, og førte til kongen; Øyolv, son hans, var med kong Sverre. Så sende han brev inn til byen med ein mann som heitte Hedin på Lad, og i det satte han at om Øyolv laut berge livet til far sin, laut han kome og vere med kong Magnus. Hedin kom inn i byen og gav Øyolf brevet. Han tykte det var ei vond knipe, og gjekk med brevet til kong Sverre ... Kong Sverre let setje opp eit anna brev, der han skreiv: «Om du, kong Magnus, gjer Avle mein eller skade, så skal Eiliv Eplestong, Skrud-Eirik og Eindride Slandre bli drepne for Dykk; for sønene deira er der hos Dykk ... Dei skal få same døden som De gjev Avle; det skal Øyolv greie med.» ... Mange folk bad no for Avle, og kongen [kong Magnus] gav seg på slutte, så Avle fekk fare heim til gardane sine (*Sverresoga*, kap. 45)

Det er tydelig at motivene til kong Magnus og hans følgesmenn var høyst ulike, interessene tilsvarende divergerende, og «fiendebildet» påfallende uskarpt. Det interessante her er i så måte at det slik det er framstilt, var kong Magnus' menn som vant denne dragkampen, ikke kongen. Hendelsen viser hvilket manøvreringsrom og hvilken påvirkningskraft kongens menn faktisk hadde, også overfor kong Magnus, som tradisjonelt sett har blitt framstilt som ubøyelig. Vi ser altså hvordan kongens innstilling, og hans presenterte fiendebilde, i praksis brytes mot en annen forståelse – hans menns virkelighetsoppfatning, der dette fiendebildet ikke synes å være til stede.

Også andre tilfeller kan vi ane at kongenes fulle kontroll over gridgivinga fungerte dårligere i praksis enn i teorien, slik som da flere av Sverres menn stadig ga grid til sine frender og venner etter slaget på Strindfjorden i 1199, til tross for kongens forsøk på å monopolisere gridgivinga før kampen:

Om det går såleis som eg vonar, og vi sigrar, da skal de minnast korleis baglarane svelta dykk i borga i Bergen i fjor sommar, og gjev ingen mann nåde [*grid*], så nær som dei som kjem til meg sjølv; for vi får ikkje tynt fiendane våre [*várum fjáandmønnum*] på anna gjerd enn med odd og egg.» (*Sverresoga*, kap. 159)

Det er interessant å se hvordan det her blir tegna et bilde som viser manglende samsvar mellom *kongens* presenterte fiendebilde, som sto i motsetning til *hans menns* oppfatning av motstanderne. Det er altså vanskelig å påvise noen klar kobling mellom kongenes krav om ikke å gi grid, deres forsøk på å aktivere hevnbehovet til sine menn for å oppnå dette, og faktisk praksis i avslutningsfasene av kampene, slik sagaene framstiller disse. Snarere ser det ut til at kongene rett og slett ikke fikk gjennomslag for det synet på motstanderne de presenterte i sine kamptaler.

Selv om kongenes kontroll hadde betydning på det kollektive nivået, er det likevel klart at det fantes betydelige manøvrerings-muligheter på det individuelle, hvor overlappende nettverk ble aktivert straks konteksten skifta fra væpna kamp til roligere forhold. Dette viser at den konteksten kongen opererte innenfor, tilsynelatende ikke samsvarte med hans menns. Kongens presentasjon av motparten synes i praksis som en konstruksjon av et kategorisk fiendebilde – en konstruksjon som ble brutt mot en langt mer kontekstpåvirka praksis.

I kildematerialet totalt sett kan det synes som om de mer kategoriske «fiendebildene», der motparten som parti var «fienden», befant seg på det aller øverste nivået i konfliktene. De framstår mer som en konstruksjon enn noe som ble etterlevd i praksis. Mellom «ordinære menn» ser det derimot ut til at «fiendskapen» først og fremst rettes mot enkeltpersoner heller enn motstanderpartiene per se. Dette kommer til uttrykk gjennom negative oppfatninger eller hevnhandlinger retta mot deres venners og frenders utpekte banemenn. Et godt eksempel på personlig hevn finner vi i *Håkon Herdebreis saga*, der det beskrives hvordan Eindride Jonsson i kamp mot kong Inge Krokrygg i 1159 ba kongen om grid, men likevel ble drept av en av kongens menn:

Eindride Jonsson sprang ombord på kong Inges skip da hans eget skip var ryddet, og bad om grid; det ville kongen gi ham, men Håvard Klinings sønn sprang til og hogg ham banehogg. Dette verket ble sterkt lastet, men han sa at Eindride var skyld i drapet på Håvard, far hans. (*Håkon Herdebreis saga*, kap. 11)

Også denne hendelsen signaliserer at kongene knapt kan ha hatt full kontroll på gridgivinga – og heller ikke på sine menns hevnbehov, enten dette skyldtes at de hadde venner – eller uvenner – hos motparten. Kritikken mot Eindride kan tolkes i to retninger – at det ble kritisert at gridet ble brutt, eller at det ble kritisert at kongens avgjørelse ble overprøvd.

Glimt av det personlige hevnmotivet kan vi også se gjennom en runeinnskrift fra Vinje stavkirke fra omkring 1194, rissa inn av øyskjeggen Sigurd Erlingsson, Erling Skakkets frillesønn: «Sigurd jarlsson reiste desse runene laurdagen etter botolvsmesse da han rømde hit og ikkje ville ta forlik med Sverre, banemannen til faren og brørne hans.»¹² Sverre Bagge har kommentert denne innskriften og en annen innskrift fra samme kirke, der han blant annet kommer inn på hvordan disse uttrykker tradisjonelle oppfatninger om ære og hevn (Ibid.: 151, 155). Både i dette og det forrige eksemplet ser vi likevel hvordan hevmotivet var sterkt, men tilsynelatende også *personlig*. Fiendskap handla her ikke om partitilhørighet. Ved forliksstevnet mellom baglere og birkebeinere ved Kvitingsøyene i 1208 ble det avslutningsvis satt grid mellom partenes menn, hvor det ble påbudt at hevn og krav om bøter nå skulle opphøre:

Dette forliket ble bundet med eder. Det ble også avtalt at ingen av dem skulle kreve hevn eller bøter for manndrap mellom flokkene eller gods som de hadde tatt. Så svor de forliksedene, først høvdingene kong Inge, Håkon jarl og Filippus, siden lendemennene og sysselmennene, to tylfter fra hver side. Gunnar Grynbak sa eden fore. Tinget endte med at det ble gitt grid og trygd ...¹³

Her er det interessant hvordan det blir særlig poengtert som en del av forlikshandlingene at hevn og krav om bøter skulle opphøre. Dette viser hvordan hevnen og bøkene må ha hatt potensial for å «leve videre» etter at *partiene* hadde inngått forlik, altså styrkes det *individuelle* aspektet på bekostning av det partimessige, og vi ser hvordan personlig fiendskap ikke nødvendigvis ble regulert av fred mellom partiene.

På spørsmålet om hvor fienden egentlig fantes, har vi nå sett hvordan eksplisitte fiendebilder kommer til uttrykk gjennom kongenes kamptaler og gjennom personlig hevn. I kamptalene synes fiendebildet likevel konstruert heller enn reelt, og vi kan se hvordan kongenes presenterte fiendebilde ikke uten videre fikk gjennomslag i praksis. En mer *egentlig* fiende ser vi derimot spor av i forbindelse med personlige motiver.

¹² *Sverresoga*: 147, fn. 1: «Sigurður Jarlsson reist rúnar þessar laugardaginn eptir Bótolfsmessu, er han flyði hingat ok vildi eigi ganga til sættar við Sverri, föðurbana sinn ok bræðra». Bagge 2011: 149.

¹³ *Sagaen om baglere og birkebeinere*, kap. 35. *Boglunga saga, styttri gerð*, kap. 17: «Þessi sætt var swardögum bundin, svá ok um mannaaftökur flokka á millum þá skyldu hvárigir hefna né heimta gjöld fyrir; svá um fjárupptekðir, hvárir sem tekit höfðu. Unnu þeir nú sættareidana fyrst höfðingjarnir, Ingu konungr ok Håkon jarl ok Philippus, síðan lendir menn ok sýslumenn, tvennar tylftir af hvárum. Lauk svá þinginu at grid váru sett ok tryggðir veittar. Mælti þar fyrir Gunnarr grjónbakr».

Her synes imidlertid hevnen individuell heller enn retta mot motstanderpartiet. Også i de tilfellene der fiendebildene kommer klart til uttrykk, ser vi altså at forholdet mellom venn og fiende synes høyst uklart og kontekstuellet betinga.

En kontekstuell motstander versus en kategorisk fiende?

Om det uklare fiendebildet i norsk «borgerkrigstid»

Koblinga mellom gridgivingspraksis og fiendebilde kan synes sirkulær. Overlappinger mellom partene gjorde «fiendebildet» uskarpt, med mangel på distinkte «andre». En slik mangel på klare «fiender» åpna opp for en overbærende holdning i møte med slagne motstandere, med lavere terskel for å spare venner og frender, og trolig også for å spare motstandere generelt. Man kan tenke seg at en slik ettergivende praksis igjen bidro til å undergrave «fiendebildet» ytterligere ved at dette bidro til å humanisere de slagne motstanderne, som med sine relasjoner til motparten ikke var mer «fiende» enn at de kunne spares, eller kanskje snarere – ikke egentlig en fiende i det hele tatt, men snarere en motstander kun i en gitt kontekst.

Det uklare fiendebildet mellom partene bidro til å skape et manøvreringsrom der de overlappende nettverka kunne aktiveres i forbindelse med konkrete konfliktsituasjoner, og slik fungere tapsbegrensende. Kongesagaene viser tidvis manglende kontroll blant fraksjonslederne. Dette skapte muligheter for at deres menn kunne gi grid etter egne preferanser, tidvis stikk i strid med ledernes krav og ønsker. Det er grunn til å tro at omfanget av de overlappende nettverka var omfattende, og at de derfor øvde betydelig påvirkning på gridgivingspraksisen i perioden. Slik fungerte de overlappende nettverka konfliktdepende.

Kongesagaene viser hvordan skifter mellom partier skjedde fram og tilbake, og at nettverk kunne ha betydning for disse skiftene. Det «fiendebildet» som stilles opp i kongenes kamptaler synes ikke å ha hatt betydelig gjennomslag blant deres menn, samtidig som hevnmotivene som beskrives i sagaene, synes mer personlige enn partiavhengige. Det kan dermed være grunn til å sette spørsmålstegn ved hvor faste partiene egentlig kan regnes som, gitt overlappingene, fleksibiliteten og de flytende grensene mellom dem.

Totalt sett synes «fiendebildet» høyst uskarpt og kontekstuellet i nevnte periode, der medlemmer fra ulike partier kunne holde drikkelag sammen i én situasjon og slåss i den neste. Perioden bærer slik sett preg av kamper mellom kontekstuelle motstandere heller enn mellom «fiender». Motsetningene krig eller fred, venn eller fiende, bagler eller birkebeiner er motsetninger som kan blokkere for sentrale trekk ved konfliktene, og som bør forstås mer åpent enn som blodige konflikter mellom faste partimotsetninger.

Bibliografi

KILDER

- BQGLUNGA SAGA, LENGRI GERÐ*. Utg. Hauksson, Þorleifur, Sverrir Jakobsson & Tor Ulset. Íslenzk Fornrit 31. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 2013.
- BQGLUNGA SAGA, STYTTRI GERÐ*. Utg. Hauksson, Þorleifur, Sverrir Jakobsson & Tor Ulset. Íslenzk Fornrit 31. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 2013.
- HÁKONAR SAGA HERÐIBREIÐS*. I *Heimskringla*, bind III. Utg. Bjarni Aðalbarnarson. Íslenzk fornrit 28. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1951.
- HARALDSSONA SAGA*. I *Heimskringla*, bind III. Utg. Bjarni Aðalbarnarson. Íslenzk fornrit 28. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1951.
- HARALDSSØNNENES SAGA*. I *Norges kongesagaer*, bind 2. Overs. Anne Holtmark & Didrik Arup Seip. Oslo: Gyldendal, 1979.
- HÁKON HERDEBREIS SAGA*. I *Norges kongesagaer*, bind 2. Overs. Anne Holtmark & Didrik Arup Seip. Oslo. Norges kongesagaer 2. Oslo: Gyldendal, 1979.
- MAGNUS ERLINGSSONS SAGA*. I *Norges kongesagaer*, bind 2. Overs. Anne Holtmark & Didrik Arup Seip. Oslo. Norges kongesagaer 2. Oslo: Gyldendal, 1979.
- MORKINSKINNA*. Utg. Þórður Ingi Guðjónsson & Ármann Jakobsson. 2 bind. Íslenzk fornrit 24. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 2011.
- MORKINSKINNA: Norske kongesoger 1030–1157*. Overs. Kåre Flokenes. Hafrsfjord: Erling Skjalgsonselskapet, 2001.
- SAGAEN OM BAGLERE OG BIRKEBEINERE*. Overs. Dag Gundersen & Finn Hødnebo. Norges kongesagaer 3. Oslo: Gyldendal, 1979.
- SVERRESOGA*. Overs. Halvdan Koht. Norrøne bokverk 6. Oslo: Samlaget, 1995.
- SVERRIS SAGA*. Utg. Þorleifur Hauksson. Íslenzk fornrit 30. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 2007.

LITTERATUR

- BAGGE, Sverre. 1986. "Borgerkrig og statsutvikling i Norge i middelalderen". *Historisk tidsskrift* 65: 145–197.
- . 1999. "The Structure of the Political Factions in the Internal Struggles of the Scandinavian Countries During the High Middle Ages". *Scandinavian Journal of History* 24: 299–320.
- . 2011. "De første baglerne: Runeinnskriftene fra Vinje stavkirke". *Collegium Medievale* 24: 149–156.
- BRATSBERG, Terje (fagkonsulent). 2017. "Blindheimmätten". *Store norske leksikon*. Hentet 27.08.2018 fra <https://snl.no/Blindheim%C3%A6tten>.

- JÓN VIÐAR SIGURÐSSON. 1999. *Chieftains and Power in the Icelandic Commonwealth*. Odense: Odense University Press.
- . 2010. *Den vennlige vikingen: Vennskapets makt i Norge og på Island ca. 900–1300*. Oslo: Pax.
- MOSENG, Ole Georg, Erik OPSAHL, Gunnar I. PETERSEN & Erling SANDMO. 1999. *Norsk historie 1*. Oslo: Universitetsforlaget.
- TAYLOR, Louisa. 2016. *Moderation and Restraint in the North: Ideals of Elite Conduct in High Medieval England, Norway and Denmark*. Doktoravhandling. University College London.
- VIGH, Henrik (2009). "Conflictual Motion and Political Inertia: On Rebellions and Revolutions in Bissau and Beyond". *African Studies Review* 52: 143–164.

Hilde Andrea Nysether, master, ph.d.-stipendiat ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo. E-post: h.a.nysether@iakh.uio.no

---